ทิศทางกระบวนการสันติภาพชายแดนใต้จากมุมมองของประชาชน*

The Peace Process from the Perspectives of the People in Southern Thailand

พัทธ์ธีรา นาคอุไรรัตน์**
Padtheera Narkurairattana***
อัมพร หมาดเด็น****
Amporn Marddent*****
ฟารีดา ปันจอร์******
Fareeda Panjor*******

บทความนี้
Received
22 กุมภาพันธ์ 2567
Revised
24 เมษายน 2567
Accepted
17 มิถุนายน 2567

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมในกระบวนการสันติภาพของประชาชนในพื้นที่ความขัดแย้งผ่านการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของโครงการสำรวจความคิดเห็นประชาชนต่อกระบวนการสันติภาพจังหวัดชายแดนภาคใต้ (Peace Survey) พ.ศ.2566 ในมิติความสัมพันธ์เชิงอำนาจระดับต่างๆ ผลการวิจัยพบว่ากระบวนการสันติภาพเผชิญกับภาวะท้าทายเมื่อแนวคิดเชิงวิพากษ์มีพื้นที่จำกัดในงานเชิงนโยบาย ข้อเสนอของงานวิจัยนี้สะท้อนความสำคัญของการขยายพื้นที่

---

* บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการ การสำรวจความคิดเห็นของประชาชนต่อกระบวนการสันติภาพชายแดนใต้ ครั้งที่ 7 (Peace Survey 7) ประจำปี 2566 โดยเครือข่ายวิชาการ Peace Survey

** ผู้ช่วยศาสตราจารย์, สถาบันสิทธิมนุษยชนและสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล (ดร.)

*** Assistant Professor, Institute of Human Rights and Peace Studies, Mahidol University. (Ph.D.)

**** ผู้ช่วยศาสตราจารย์, คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (ดร.)

***** Assistant Professor, Faculty of Sociology and Anthropology, Thammasat University. (Ph.D.)

****** อาจารย์, สถานวิจัยความขัดแย้งและความหลากหลายทางวัฒนธรรมภาคใต้ สถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

******* Lecturer, Center for Conflict Studies and Cultural Diversity, Institute for Peace Studies, Prince of Songkla University.

ทางความคิด การมีส่วนร่วมในกระบวนการสันติภาพหลากมิติ และการมีอยู่ของตัวตนของผู้ให้ข้อมูลที่เป็นประชาชนในภาคส่วนต่างๆ ที่ให้การสนับสนุนและเชื่อมั่นว่ากระบวนการปรึกษาหารือสาธารณะสามารถดำเนินได้อย่างอิสระและปลอดภัย ท่ามกลางการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองในช่วงการเลือกตั้งที่สัมพันธ์กับความหวังของประชาชนต่อความคืบหน้าในการพูดคุยสันติภาพ ขณะที่ความท้าทายสำคัญจากมุมมองของประชาชนคือขาดผลลัพธ์ในกระบวนการพูดคุยที่เป็นรูปธรรมกระทั่งส่งผลให้ยังไม่สามารถยุติความรุนแรงได้อย่างแท้จริง

คำสำคัญ: สันติภาพ, การสร้างสันติภาพ, การมีส่วนร่วมทางสังคม, การสำรวจทางสังคม, ความขัดแย้งทางสังคม--ไทย (ภาคใต้)

Abstract

This research article focuses on the participation of people in conflict areas of the southern border provinces of Thailand in the peace process. Although this study is part of the Peace Survey 2023, it employs qualitative data analysis to understand perspectives on the peace process. The research results reveal dimensions of power relations among various actors at different levels. Additionally, the peace process faces challenges due to the limited negotiation space within the critical peace approach. The findings emphasize the importance of amplifying public voices in discussions, highlighting the role of public informants in various sectors who support and believe in the potential for free and safe public consultations.

Amid the political transition during the 2023 election period, which is linked to public hopes for progress in peace talks, the study found a significant challenge from the public's perspective: a lack of concrete results in the discussion process has contributed to the continued violence.

Keywords: Peace, Peace building, Social participation, Conflict-Thailand (Southern)

บทนำ

การวิจัยสันติภาพเชิงวิพากษ์นอกจากส่งเสริมภววิทยาแห่งการปลดปล่อยแล้ว วิธีการศึกษายังให้ความสำคัญกับการเมืองเชิงอัตลักษณ์ เนื่องจากกระบวนการวิจัยเปิดพื้นที่ทางความคิดเพื่อที่คำตอบและการเผยมุมมองของผู้ให้ข้อมูลสามารถบ่งชี้ถึงการเปลี่ยนผ่านของสังคม โดยตำแหน่งแห่งที่ของตัวแสดงมีความสัมพันธ์ต่อการเปลี่ยนแปลงจากการเมืองของความรุนแรง (Patomäki, 2021, pp. 723-737) ขณะเดียวกัน Horkheimer (1989, pp. 204-205) เห็นว่าฐานคิดจากทฤษฎีเชิงวิพากษ์ที่ให้ความสำคัญกับความคิดเห็นของผู้คนย่อมเปลี่ยนแปลงได้เช่นกัน ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของเหตุผลจากเหตุการณ์สำคัญใหม่ๆ เพราะการแสวงหาความรู้นอกจากมีเป้าหมายยกระดับสำนึกของผู้ถูกกดขี่ยังเน้นการสร้างความรู้จากการปฏิบัติเพราะมีเป้าหมายในการหาความจริงเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคม เป็นการเสนอผ่านความรู้ในงานวิจัยที่มองโลกแบบมีพลวัตจากผู้มีส่วนร่วมในการศึกษา ด้วยเหตุที่วาระของทฤษฎีวิพากษ์เกี่ยวข้องกับสันติภาพเชิงบวกในบริบททางวิชาการถกเถียงอย่างกว้างขวางในทศวรรษ 1960-1990 ในแง่ที่การวิจัยที่ไม่เพียงต้องการหาสาเหตุของความรุนแรง แต่ต้องการแก้ไขข้อขัดแย้งที่นำไปสู่การใช้ความรุนแรง รวมถึงการสร้างความยุติธรรม (Galtung & Acobsen, 2000, pp. 297-298) บทความวิจัยนี้อภิปรายจากพื้นฐานของข้อมูลด้วยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพในโครงการสำรวจความคิดเห็นประชาชนต่อกระบวนการสันติภาพจังหวัดชายแดนภาคใต้หรือชื่ออย่างไม่เป็นทางการคือ Peace Survey ครั้งที่ 7 พ.ศ.2566 ซึ่งมีฐานคิดจากการวิจัยสันติภาพเชิงวิพากษ์เพื่อให้เกิดพื้นที่ในการรวบรวมความคิดเห็นประชาชนและนำเสนอในพื้นที่สาธารณะ ทั้งยังเป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจเชิงนโยบายสำหรับการแก้ไขปัญหาความรุนแรง ทั้งนี้ Peace Survey ดำเนินการครั้งแรกเมื่อ พ.ศ.2558 โดยเครือข่ายองค์กรวิชาการและภาคประชาสังคมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ จำนวน 15 องค์กร

วิธีวิทยาในการศึกษา Peace Survey ห้าครั้งแรกเป็นการสำรวจโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณเพียงแบบเดียว สืบเนื่องจากอิทธิพลของการวิจัยสันติภาพแบบดั้งเดิมที่เชื่อมั่นในความรู้และกระบวนการแบบวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ที่สามารถไขความกระจ่างของโจทย์เพื่อเสนอแนวทางการแก้ปัญหาเชิงนโยบาย ทว่า H.M. Choldin (1986, p. 403) ชี้ให้เห็นว่า“สถิติที่เป็นทางการ” มีชีวิตอยู่ในโลกสองใบ ใบหนึ่งคือโลกแห่งความรู้ในฐานะที่เป็นศาสตร์อย่างหนึ่ง อีกใบหนึ่งคือโลกของการเมือง ที่กล่าวเช่นนั้นเพราะว่าการได้มาซึ่งตัวเลขทางสถิติใดๆ ก็ตาม ต่างเรียกร้ององค์ความรู้จากศาสตร์ว่าด้วยการคิดคำนวณ การคัดสรรกลุ่มตัวอย่าง การวิเคราะห์ การตีความ สิ่งต่างๆ แล้วลดทอนลงมาให้อยู่ในรูปของตัวเลขทางสถิติ ขณะเดียวกัน สถิติที่เป็นทางการก็ยืนอยู่ในโลกของการเมืองเพราะมีอำนาจในการประกอบสร้างความจริง กำกับ ควบคุม ตัดออก นำเข้า หรือลดทอนโดยเฉพาะสถิติที่มาจากหน่วยงานของรัฐยังอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ที่รัฐสร้างขึ้น เช่น การสำรวจสำมะโนประชากร เป็นความรับผิดชอบของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ซึ่งมีฐานะเป็นหน่วยงานของรัฐ อันทำให้การดำเนินการทุกอย่างตกอยู่ภายใต้โครงสร้างอำนาจการสั่งการของรัฐ ไม่ว่าจะเป็นการคัดเลือกผู้เชี่ยวชาญในการวิเคราะห์

ตัวเลขทางสถิติ การกำหนดวัตถุประสงค์ กฎเกณฑ์ หรือแบบสอบถามในการสำมะโน การคัดเลือกคนที่จะทำหน้าที่ในการเก็บข้อมูล ต่างๆ เหล่านี้ ล้วนแล้วแต่มีอำนาจทางการเมืองของรัฐครอบงำทั้งสิ้น (อ้างถึงใน พัทธ์ธีรา นาคอุไรรัตน์, 2556, น. 44-45)

การสำรวจความคิดเห็นประชาชนของเครือข่าย Peace Survey ใน 5 ครั้งแรกหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องใช้ฐานข้อมูลจากหน่วยงานรัฐซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีระบบการจัดเก็บข้อมูลที่น่าจะครบถ้วนและน่าเชื่อถือมากที่สุด กระนั้น ในการเก็บข้อมูลภาคสนามยังพบข้อมูลที่ไม่สอดคล้องต้องกันกับฐานข้อมูลที่หน่วยงานรัฐมีอยู่ แม้ว่ามีความพยายามของคณะนักวิจัยที่รับผิดชอบการสำรวจทั้ง 5 ครั้งในการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลเชิงสถิติตัวเลขอย่างเคร่งครัดเพียงใดก็ตาม ผลการสำรวจก็ยังพบช่องว่างของการวิจัยที่อยู่ภายใต้ระเบียบวิธีวิทยาในการศึกษาทางวิทยาศาสตร์เชิงสถิติตัวเลขแต่เพียงอย่างเดียวว่าอาจไม่นำไปสู่ภววิทยาของการปลดปล่อยความคิดเห็นของประชาชนเพื่อการออกจากวังวนของความขัดแย้งรุนแรงในชายแดนใต้ได้อย่างมีความหมายเที่ยงตรงอย่างที่ปรารถนา ด้วยช่องว่างบางประการของแนวคิดการวิจัยสันติภาพและวิธีวิทยาดังกล่าวข้างต้นที่อาจไม่สามารถสะท้อนมุมมองเชิงลึกและความหมายของข้อมูลได้อย่างลึกซึ้ง ส่งผลให้โครงการศึกษาครั้งที่ 6 และครั้งที่ 7 เพิ่มทิศทางของข้อมูลความเห็นที่สะท้อนความคิดและตัวตนของประชาชนในพื้นที่ของความขัดแย้งด้วยการอภิปรายสถานการณ์และจุดยืนของผู้คนจากกระบวนการวิจัยและวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ชุดคำถามวิจัยกำหนดภายใต้บริบทของสถานการณ์ทางการเมืองที่มีพลวัต รวมทั้งสถานการณ์ของการพูดคุยสันติภาพเริ่มเปลี่ยนแปลง

โครงการวิจัย Peace Survey พ.ศ.2566 อยู่ในบริบทของการสื่อสารระหว่างประชาชนกับผู้นำในกระบวนการเจรจาสันติภาพเกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง มีการนำประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสารัตถะหลัก 3 ประการ อันเป็นผลจากการพยายามพูดคุยสันติภาพระหว่างผู้แทนรัฐบาลไทยกับฝ่ายขบวนการแนวร่วมปฏิวัติแห่งชาติมลายูปาตานี (Barisan Revolusi Nasional-BRN) เมื่อต้นปี พ.ศ.2566 ในการจัดทำแผนปฏิบัติการร่วมเพื่อสร้างสันติภาพแบบครอบคลุม (Joint Comprehensive Plan towards Peace, JCPP) ระหว่าง พ.ศ.2566–2567 ได้แก่ (1) การลดความรุนแรง (2) การปรึกษาหารือสาธารณะ และ (3) การแสวงหาทางออกทางการเมืองตามเงื่อนไขที่สอดคล้องกับเจตจำนงของประชาชนในพื้นที่ความรุนแรงและภายใต้ความเป็นรัฐเดี่ยวของประเทศไทยตามที่กำหนดในรัฐธรรมนูญ โดยมี พล.อ.ซุลกิฟลี ไซนัล อบิดิน ตัวแทนจากมาเลเซียเป็นผู้อำนวยความสะดวก (ไทยพีบีเอส, 2566, ออนไลน์; ฉัตรชัย ศรีเมืองกาญจนา, 2567, ออนไลน์) ขณะที่ประชาชนคาดหวังให้รัฐบาลใหม่ที่มาจากการเลือกตั้งเมื่อ พ.ศ.2566 มีความจริงจังและจริงใจในการแก้ไขปัญหาสถานการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้

วัตถุประสงค์

เพื่อวิเคราะห์สถานะความรู้จากมุมมองสันติภาพเชิงวิพากษ์ภายใต้การศึกษาโครงการวิจัยสำรวจความคิดเห็นประชาชนต่อกระบวนการสันติภาพจังหวัดชายแดนภาคใต้

ครั้งที่ 7 ซึ่งเป็นความคิดเห็นของประชาชนในพื้นที่ความไม่สงบ ได้แก่ จังหวัดปัตตานี จังหวัดยะลา จังหวัดนราธิวาส และสี่อำเภอในจังหวัดสงขลา คือ อำเภอจะนะ อำเภอเทพา อำเภอนาทวี และอำเภอสะบ้าย้อย รวมถึงกลุ่มประชาชนที่อยู่นอกพื้นที่ผู้มีความเกี่ยวข้องกับงานในกระบวนการพูดคุยสันติภาพ

วิธีวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) กลุ่มตัวอย่างจำนวน 73 รูป/คน และการสนทนากลุ่ม (focus group discussion) จำนวนรวม 12 คน โดยการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive sampling) กำหนดคุณสมบัติความเป็นตัวแทนกลุ่มตัวอย่างทั้ง 14 ได้แก่ 1) Party A, B หรือ รัฐบาลในฐานะภาคี A, ผู้เห็นต่างจากรัฐ ในฐานะภาคี B และผู้อำนวยความสะดวก 2) ผู้นำศาสนาทุกศาสนา 3) นักการเมือง 4) องค์กรภาคประชาสังคม 5) ผู้นำสตรี 6) ผู้ติดตามและวิเคราะห์กระบวนการสันติภาพอย่างต่อเนื่อง 7) กลุ่มเยาวชน 8) ผู้ประกอบการเศรษฐกิจสร้างสรรค์/นักธุรกิจรุ่นใหม่ 9) นักธุรกิจรุ่นเก่า 10) สื่อมวลชน 11) ตัวแทนเจ้าหน้าที่รัฐในพื้นที่ 12) กลุ่มผู้เปราะบางทางสังคม 13) ผู้ที่ทำงานชายแดนใต้แต่ไม่ได้มีภูมิลำเนาในชายแดนใต้ 14) ตัวแทนคนนอกพื้นที่ แต่ขับเคลื่อนประเด็นชายแดนใต้

การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างข้างต้นอ้างอิงจากระเบียบวิธีวิทยาการสำรวจเชิงปริมาณซึ่งมีข้อจำกัดในการให้ความหมายเชิงลึกของข้อมูลได้ไม่มากเท่ากับระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพโดยภาพรวมของกระบวนการมีส่วนร่วมเสนอและกำหนดจากประชาชนกลุ่มต่างๆ มาตั้งแต่โครงการสำรวจความคิดเห็นฯ ครั้งที่ 1 พ.ศ.2559 โดยในงานวิจัยเชิงคุณภาพครั้งนี้เพิ่มเงื่อนไของค์ประกอบตามข้อบ่งชี้ในด้านต่างๆ ดังต่อไปนี้

1) เป็นผู้มีความเกี่ยวข้องกับกระบวนการสันติภาพและติดตามข้อมูลข่าวสารเรื่องกระบวนการสันติภาพในจังหวัดชายแดนภาคใต้อย่างใกล้ชิด

2) เป็นผู้ที่มีภูมิลำเนาเดิมอยู่ในพื้นที่จังหวัดปัตตานี จังหวัดยะลา จังหวัดนราธิวาส และอีก 5 อำเภอของจังหวัดสงขลา ได้แก่อำเภอหาดใหญ่ อำเภอจะนะ อำเภอเทพา อำเภอสะบ้าย้อย และอำเภอนาทวี รวมทั้งผู้คนนอกพื้นที่ข้างต้นที่ทำงานเกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์ตลอดจนแก้ไขปัญหาจากสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ชายแดนภาคใต้อย่างใกล้ชิด

3) เป็นผู้นำทางความคิด มีบทบาทและอิทธิพลต่อกลุ่ม/ชุมชน/สังคม รวมทั้งเป็นที่รู้จัก มีเครือข่ายความสัมพันธ์กว้างขวาง

4) เป็นตัวแทนที่แสดงถึงสัดส่วนความหลากหลายของกลุ่มคนในสังคม เช่น เพศ วัย ศาสนา ชาติพันธุ์ และกลุ่มแนวคิดทางการเมือง โดยยึดหลักเคารพความสมัครใจในการให้ข้อมูล

หลังจากเก็บรวบรวมข้อมูลแล้ว คณะผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) และเขียนรายงานเชิงพรรณนาโดยใช้รหัสแทนชื่อกลุ่มตัวอย่างเพื่อเป็นการเคารพต่อหลักการไม่ก่ออันตราย ไม่เปิดเผยข้อมูลส่วนบุคคลและหลักประโยชน์สูงสุดของผู้ให้ข้อมูล

ในแง่ของการพูดคุยสันติภาพมีการนิยามที่หลากหลายและกว้างขวาง สำหรับการศึกษานี้คณะผู้วิจัยใช้คำนิยามกระบวนการสันติภาพที่หมายถึง กระบวนการที่ประกอบไปด้วย การพูดคุย (peace talk) การสานเสวนา (dialogue) การเจรจาต่อรอง (negotiation) ทั้งแบบที่มีคนกลาง (mediator) และไม่มีคนกลาง แบบที่มีผู้อำนวยความสะดวกในการพูดคุย (facilitator) จำนวนนับครั้งไม่ถ้วน เพื่อมุ่งเป้าหมายยุติความขัดแย้งรุนแรงทางอาวุธ โดยมีคุณลักษณะสำคัญคือ เป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องและใช้เวลาตลอดจนมีตัวแสดงต่างๆ เข้ามาเกี่ยวข้องในระหว่างกระบวนการ เพื่อเป้าหมายคือการสร้างสันติภาพหลายระดับ หลายรูปแบบทั้งที่เป็นข้อตกลงหหยุดยิง (ceasefire agreement) ข้อตกลงสันติภาพ (peace accord) หรือเป้าหมายที่เป็นเป้าหมายสุดท้ายของกระบวนการคือการคืนดีและนำผู้คนที่เคยขัดแย้งกลับมาใช้ชีวิตร่วมกันอย่างมีศักดิ์ศรีและมีความสงบสุข (Darby & Ginty, 2008, pp. 1-8)

วรรณกรรมว่าด้วยการพูดคุยสันติภาพ

การทบทวนวรรณกรรมในที่นี้แบ่งออกเป็นสามส่วน *ส่วนแรก*ว่าด้วยการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งรุนแรงทางการเมืองด้วยกระบวนการพูดคุยสันติภาพพบว่า ในบรรดาความขัดแย้งทั่วโลกที่สเตฟานและเชนโนเวธศึกษาตั้งแต่ ค.ศ.1900–2006 นั้นมีความขัดแย้งรุนแรงครั้งใหญ่เกิดขึ้นจำนวนมาก แต่เมื่อพิจารณาความสำเร็จของการแก้ไขความขัดแย้งเหล่านั้นพบว่า ร้อยละ 53 เป็นการแก้ไขของภาคประชาชนด้วยการไม่ใช้ความรุนแรง ในขณะที่การใช้ความรุนแรงเป็นส่วนหนึ่งของการรณรงค์ต่อสู้ที่ประสบผลสำเร็จเพียงร้อยละ 26 งานศึกษาดังกล่าวเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ชิ้นสำคัญที่ตอกย้ำว่า ความรุนแรงไม่สามารถนำมาซึ่งชัยชนะในการต่อสู้กับอีกฝ่ายเสมอไป แต่การไม่ใช้ความรุนแรงต่างหากที่มีโอกาสนำมาซึ่งชัยชนะในการต่อสู้ และการลุกขึ้นมีส่วนร่วมของภาคประชาชนนำมาซึ่งการต่อสู้อย่างชอบธรรม (จันจิรา สมบัติพูนสิริ, 2558, น. คำนำ) ในงานศึกษานี้ชี้ให้เห็นหัวใจสำคัญของการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้วยการไม่ใช้ความรุนแรง เช่นเดียวกับในกระบวนการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางอาวุธทั่วโลกที่มีอยู่จำนวนมาก ซึ่งในท้ายที่สุดกระบวนการพูดคุยเจรจาสันติภาพเป็นทางออกของการแก้ปัญหาความขัดแย้ง

ส่วนที่สอง ว่าด้วยการสำรวจความคิดเห็นประชาชนที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการสันติภาพ พบว่าการสำรวจความคิดเห็นประชาชนเพื่อนำเสียงประชาชนมาใช้ในกระบวนการสันติภาพปรากฏอย่างเป็นรูปธรรมในกระบวนการสันติภาพไอร์แลนด์เหนือ ซึ่งมีการสำรวจความคิดเห็นประชาชนในระหว่างปี ค.ศ.1996-2000 รวมจำนวน 8 ครั้ง (Kaewnui, 2015 cited in Boonpunth & Rolls, 2017, p. 135) เพื่อยุติความขัดแย้งที่มีมายาวนาน การสำรวจดังกล่าวไม่เพียงสร้างการตื่นตัวให้กับประชาชนทั้งสองฝ่ายเท่านั้น ยังทำให้ได้ข้อสรุปที่ท้ายสุดนำไปสู่การสร้างสันติภาพและการอยู่ร่วมกันอย่างที่ประชาชนทั้งสองฝ่ายพอใจ การสำรวจความคิดเห็นประชาชนเกี่ยวกับการยุติความขัดแย้งและการสร้างสันติภาพยังมีส่วนช่วยให้ประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจในสถานการณ์ความขัดแย้งความรุนแรง เช่น การสำรวจในเมียนมาร์โดยกลุ่มนักวิชาการ Innovation for Poverty Action – IPA (2021, online)

ซึ่งใช้วิธีวิทยาแบบผสมผสานระหว่างเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพเพื่อวัดความรู้ความเข้าใจประชาชนเมียนมาร์ในกระบวนการสร้างสันติภาพภายในประเทศ โดยมีเป้าหมายของการสำรวจเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมสาธารณะให้เกิดขึ้นแก่ชาวเมียนมาร์ในการที่จะมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเชิงนโยบายเพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งรุนแรงภายใน

ขณะที่การสำรวจในประเทศไทยเกี่ยวกับความขัดแย้งรุนแรงในชายแดนใต้ เครือข่ายวิชาการ Peace Survey ได้ทำการสำรวจมาแล้ว 6 ครั้ง ระหว่าง พ.ศ.2559–2564 และแต่ละครั้งมีการนำเสนอผลการศึกษา รวมทั้งเสนอข้อเสนอเชิงนโยบายให้ผู้มีบทบาทและอำนาจโดยตรงในส่วนที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการสันติภาพเพื่อเสนอให้นำไปใช้กำหนดทิศทางการแก้ไขปัญหา และสามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้ ข้อแตกต่างจากการสำรวจทั้ง 6 ครั้งที่ผ่านมาพบว่า ใน 5 ครั้งแรกนั้นเป็นการสำรวจโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณเท่านั้น ทำให้ได้ภาพกว้าง ซึ่งการอธิบายก็เน้นย้ำด้วยสถิติตัวเลขที่มีนัยสำคัญ 3–5 ระดับแรกเป็นส่วนใหญ่ (ดูรายละเอียดในผลการสำรวจความคิดเห็นประชาชนต่อกระบวนการสันติภาพจังหวัดชายแดนภาคใต้ [Peace Survey] ครั้งที่ 1; ผลการสำรวจความคิดเห็นประชาชนต่อกระบวนการสันติภาพจังหวัดชายแดนภาคใต้ [Peace Survey] ครั้งที่ 5) ในขณะที่ความคิดเห็นในลำดับที่น้อยลงลดหลั่นลงไปมักไม่ค่อยได้รับการนำเสนอ หากพิจารณาในแง่ของอำนาจและการประกอบสร้างความจริงด้วยสถิติตัวเลข เสียงของคนกลุ่มน้อยจึงมักตกหล่นไป ข้อเสนอเชิงนโยบายที่ได้ก็ตกผลึกมาจากอธิบายด้วยสถิติตัวเลขที่มีนัยสำคัญโดดเด่นเหล่านั้น ส่วนการให้พื้นที่แก่การอธิบายเสียงของประชาชนอย่างมีความหมายเชิงลึกมากขึ้นปรากฏในการสำรวจครั้งที่ 6 ซึ่งมีการผสมผสานระเบียบวิธีวิทยาเชิงคุณภาพเข้ามาในงานสำรวจด้วย อย่างไรก็ดีผลการสำรวจยังคงตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของวิธีวิทยาเชิงปริมาณ ทำให้เสียงความเห็นที่อยู่ชายขอบไม่ได้รับการนำเสนอมากเท่าที่ควร กระนั้นงานวิจัยทั้งสามชุดสะท้อนประเด็นร่วมว่าด้วยการสำรวจความคิดเห็นประชาชนเกี่ยวกับกระบวนการสันติภาพซึ่งมีส่วนสำคัญในการกระตุ้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการสันติภาพอย่างกว้างขวางและมีส่วนสำคัญต่อการกำหนดทิศทางของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสร้างสันติภาพจะเป็นการดีหากการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนจะสามารถสะท้อนเสียงที่อยู่ชายขอบได้มากขึ้นเพื่อเป็นการหนุนเสริมการสร้างสันติภาพที่เป็นธรรม (just peace) มากขึ้นไปด้วย ดังนั้น การสำรวจในครั้งนี้คือครั้งที่ 7 จึงได้นำเอาระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพมาใช้อย่างเคร่งครัดมากขึ้น

ส่วนที่สาม ว่าด้วยการมีส่วนร่วมของประชาชนกับการกำหนดทิศทางการสร้างสันติภาพ ดังที่กล่าวข้างต้นแล้วว่าการสร้างสันติภาพมีหลากหลายรูปแบบ (multiple paths to peace) (Herbolzheimer, 2015, pp. 188-243) ในบรรดากระบวนวิธีการอันหลากหลายนั้น กระบวนการพูดคุยสันติภาพที่เปิดพื้นที่ให้ภาคประชาชนพลเมืองได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น บอกกล่าวความต้องการที่จะกำหนดอนาคตทั้งในขณะที่ยังไม่มีข้อตกลงสันติภาพหรือหลังข้อตกลงสันติภาพ เป็นกระบวนการที่มีความเป็นไปได้ที่จะก่อให้เกิดสันติภาพที่ยั่งยืนมากกว่าวิธีการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งโดยไม่เปิดให้ภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม งานศึกษาเปรียบเทียบกระบวนการสันติภาพ

ในหลายกรณี ทั้ง Ozerdam & Ginty (2019, pp. 4-17) เน้นย้ำถึงความจำเป็นที่กระบวนการสันติภาพนับรวมภาคประชาชนทุกกลุ่มก้อนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพูดคุยตัดสินใจด้วย โดยเฉพาะกลุ่มผู้หญิง เด็กและเยาวชน ตลอดจนกลุ่มคนเล็กคนน้อย ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอของ Paffenholz (2014, online) ที่มีมาก่อนหน้าการสร้างสันติภาพควรต้องขยายให้ครอบคลุมมากกลุ่มที่สุดจึงจะเกิดสันติภาพและความเป็นธรรมนำไปสู่ความยั่งยืนกว่า เพราะภาคประชาชนเป็นฐานสำคัญของการตัดสินใจขั้นสุดท้ายในกระบวนการพูดคุยที่จะนำไปสู่ข้อตกลงสันติภาพ หรือนำไปสู่การสนับสนุนหรือไม่สนับสนุนข้อตกลงและมาตรการต่างๆ ของกระบวนการสันติภาพ โดยเฉพาะในสังคมประชาธิปไตย กล่าวได้ว่าเงื่อนไขสำคัญที่จะทำให้กระบวนการสันติภาพประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืน หัวใจสำคัญคือการได้รับการสนับสนุนจากประชาคมอย่างมากพอ

การมีแนวทางและเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการรับฟังเสียงของประชาชนที่หลากหลายคือสิ่งสำคัญซึ่งพบได้ในประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ (deliberative democracy) ที่เป็นต้นกำเนิดของแนวคิดในการปรึกษาหารือสาธารณะ (public consultation) กระนั้นมีข้อท้าท้ายที่สำคัญคือ เราจะเข้าใจความเห็นสาธารณะในสังคมสมัยใหม่ที่มีความหลากหลายและซับซ้อนได้อย่างไร ซึ่งหากจะกล่าวถึงวิธีการต่างๆ ในการปรึกษาหารือสาธารณะก็มีหลากหลากหลายรูปแบบ วิธีการที่ได้มาซึ่งความเห็นก็จะทำให้ลักษณะของความเห็นสาธารณะแตกต่างกันด้วย ความเห็นของสาธารณะ มีทั้งความเห็นที่ถูกปรับแต่งจากการถกเถียงแล้ว (refined public opinion) ซึ่งอาจมาจากวิธีการที่มีการคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายเฉพาะกลุ่ม เช่น การสนทนากลุ่ม คณะลูกขุน และความเห็นที่ยังไม่ถูกปรุงแต่ง (raw public opinion) ซึ่งมาจากวิธีการการสำรวจความเห็นหรือการทำประชามติ เป็นต้น (Fishkin, 2009, p. 14)

หัวใจหลักของการปรึกษาหารืออยู่ที่เป้าหมายของการปรึกษาหารือ คือ กระบวนการที่ต้องการหยิบยกเสียงของผู้คนที่ความหลากหลาย ซึ่งอาจไม่เคยถูกรับฟังในประเด็นที่มีความเฉพาะ เช่นผลกระทบจากปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาสุขภาพ ผลกระทบจากความขัดแย้ง เป็นต้น ดังนั้น ในกระบวนการของการปรึกษาหารือจึงต้องการผู้คนที่เกี่ยวข้องอยู่ในประเด็นปัญหาและมีข้อมูลเฉพาะเข้ามาช่วยในการถกเถียงเพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนอย่างแท้จริงและไปสู่ผู้ตัดสินใจเชิงนโยบาย หรือแม้จะมีสิ่งที่ไม่เห็นด้วยหรือไม่ยอมรับการตัดสินใจจากผู้กำหนดนโยบาย แต่การนำภาคส่วนสาธารณะเข้ามาอยู่ในกระบวนการตัดสินใจจะช่วยเอาชนะอุปสรรคต่างๆ ในระหว่างทาง เช่น การสร้างความไว้วางใจระหว่างฝ่ายต่างๆ (Berry, Koski, Verkuijl, Strambo & Piggot, 2019, p. 2) กล่าวให้ชัดเจนขึ้น กระบวนการปรึกษาหารือไม่ว่าจะด้วยวิธีการแบบใดก็จะต้องแสดงให้เห็นถึงความสมดุลของตัวแทนต่างๆ ของผู้คนในสังคม นอกจากจะเป็นผู้ที่เป็นตัวแทนของกลุ่มต่างๆ แล้ว ยังมีปัจจัยอื่นๆ ที่ต้องคำนึงถึงคือ ปัจจัยด้านอัตลักษณ์ เพศภาวะ เชื้อชาติ ชาติพันธุ์ เข้ามาร่วมอยู่ในกระบวนการปรึกษาหารือด้วย โดยเฉพาะรัฐบาลที่จะต้องเป็นฝ่ายที่คำนึงถึงตัวแทนของคนที่เป็นคนกลุ่มน้อย ชายขอบของปัญหามากขึ้นแทนที่จะเป็นกลุ่มคนที่มีความสามารถหรือความสัมพันธ์กับ

กลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ ซึ่งมีผลต่อสร้างแรงสะท้อนจากกลุ่มหลากหลายในสังคม (Ballamingie, 2009, online)

การปรึกษาหารือสาธารณะถือเป็นรูปแบบของการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจซึ่งอนุญาตให้สมาชิกของสังคมที่หลากหลายได้แสดงความเห็นหรือเพื่อให้ข้อเสนอของพวกเขาได้ถูกรับฟัง และได้รับการตัดสินใจ (Litva et al., 2002, pp. 1825-1827) ซึ่งมีองค์ประกอบ 4 ประการด้วยกัน ประการที่หนึ่ง คือ ข้อเสนอที่ได้ถูกนำเสนอไปยังไม่ได้สู่การตัดสินใจ ประการที่สอง การสะท้อนกลับของข้อเสนอต่างๆ จากสาธารณะ ประการที่สาม คือ การเปิดรับและให้โอกาสสำหรับการประเมินข้อเสนอต่างๆ โดยไม่มีผลประโยชน์แอบแฝงในทุกๆ ข้อเสนอ และประการที่สี่มีข้อตัดสินใจสุดท้ายสำหรับข้อเสนอที่สามารถอธิบายต่อสาธารณะได้ (Public Health Commission, 1994; Health Funding Authority, 2000; Litva et al., 2002) องค์ประกอบเหล่านี้ เป็นการสะท้อนคุณค่าของการปรึกษาหารือสาธารณะ ที่มีลักษณะการบูรณาการการเคารพเสียงที่หลากหลาย การเปิดใจรับฟัง และการแสดงให้เห็นถึงความรับผิดชอบต่อข้อเสนอต่างๆ (Buetow, 2003, p. 152)

เนื่องด้วยกระบวนการสันติภาพเป็นกระบวนการทางสังคมและการเมืองในพื้นที่สาธารณะ จึงต้องอาศัยการสนับสนุนจากประชาชนในวงกว้างอย่างเปิดเผย ประสบการณ์ความขัดแย้งในทุกที่บ่งบอกว่า การสนับสนุนจากประชาชนเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้การแก้ปัญหาประสบความสำเร็จและมีความยั่งยืน (เครือข่ายวิชาการ Peace Survey, 2559, น. 21) เพราะท้ายที่สุดการตัดสินใจทางการเมืองและการตัดสินใจเชิงนโยบายทั้งปวงย่อมต้องตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนผู้ที่มีส่วนได้เสีย ไม่ว่าผลกระทบจากสถานการณ์ความรุนแรงหรือการบรรลุเป้าหมายสันติภาพที่แท้จริงก็ตาม ยิ่งกว่านั้น การมีส่วนร่วมของประชาชนทำให้เกิดความผูกพัน รู้สึกรักและมีจิตสำนึกเป็นเจ้าของท้องถิ่นร่วมกัน เนื่องจากมีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในการคิด ตัดสินใจ ร่วมทำและร่วมรับผลประโยชน์ รวมทั้งมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและองค์ความรู้อย่างเปิดเผยระหว่างกัน อีกทั้งประชาชนยังได้รับการแก้ไขปัญหาที่ตรงกับความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น เนื่องจากภาคประชาชนได้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อหาทางแก้ไขปัญหาต่างๆ ทำให้แนวทางเหล่านี้ได้รับการสนับสนุนเมื่อนำไปปฏิบัติ และได้รับการยอมรับซึ่งทำให้ภาครัฐไม่ต้องทำงานอย่างโดดเดี่ยว การมีส่วนร่วมยังช่วยให้กระบวนการสันติภาพของรัฐเป็นไปด้วยความโปร่งใส และใช้ทรัพยากรอย่างรอบคอบ เนื่องจากประชาชนสามารถมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลการดำเนินงาน ตลอดจนการกำกับและตรวจสอบการบริหารจัดการของรัฐ ทำให้มีความรับผิดชอบต่อประชาชนมากขึ้น นับเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนและเสริมสร้างทุนทางสังคม เนื่องจากการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นการทำงานในลักษณะหุ้นส่วน (partnership) โดยภาครัฐปรับเปลี่ยนบทบาทเป็นผู้ประสานและอำนวยความสะดวก (facilitator) ซึ่งสอดคล้องกับบทบาทภาครัฐในการบริหารราชการยุคใหม่ ทำให้ภาคประชาชนเข้ามามีบทบาทร่วมกันวิเคราะห์แลกเปลี่ยน และนำเสนอแนวคิดของตนในการออกแบบ นโยบายที่เหมาะสมกับแก้ปัญหาในบริบทของจังหวัดชายแดนใต้ (ฆายนีย์ ช.บุญพันธ์, 2562, น. 100-105)

จากการศึกษาที่เกี่ยวข้องข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า การสำรวจความคิดเห็นประชาชนเกี่ยวกับกระบวนการสันติภาพมีความสำคัญต่อความก้าวหน้าของกระบวนการสันติภาพ นับเป็นหลักฐานที่ผู้มีอำนาจในการตัดสินเชิงนโยบายสามารถใช้เป็นข้อมูลประกอบสำคัญต่อการตัดสินใจเพื่อการแก้ไขปัญหาสนองตอบความต้องการของประชาชนได้ นอกจากนี้ เส้นทางในการสันติภาพชายแดนภาคใต้ที่คู่ขัดแย้งทั้งสองฝ่ายต่างก็อ้างการฟังเสียงความต้องการของประชาชนเป็นที่ตั้ง ดังนั้น การสำรวจความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับกระบวนการสันติภาพทั้งในเชิงกว้างและเชิงลึกซึ่งยังไม่มีองค์กรหรือหน่วยงานใดดำเนินการ โดยเฉพาะในบริบทที่ความก้าวหน้าของกระบวนการพูดคุยมาถึงจุดที่คู่ขัดแย้งหลักประกาศต่อสาธารณะถึงสารัตถะ 3 ประการที่ต้องการฟังความคิดเห็นของประชาชน คณะผู้วิจัยจึงใช้ข้อมูลและบริบทความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวในการวิเคราะห์มุมมองและข้อเสนอจากผู้ให้ข้อมูลจากพื้นที่ศึกษา

ผลการวิจัย

ความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับการขับเคลื่อนกระบวนการพูดคุยสันติภาพจากคำถาม 4 ข้อใหญ่ ได้แก่ (1) ท่านคิดว่ากระบวนการพูดคุยสันติสุข/ สันติภาพที่ดำเนินอยู่เป็นอย่างไรบ้าง และจะสามารถแก้ไขปัญหาชายแดนใต้ได้หรือไม่ (2) ในกระบวนการพูดคุยสันติสุข/ สันติภาพได้กำหนดประเด็นการพูดคุย 3 สารัตถะด้วยกัน คือ การลดความรุนแรง การปรึกษาหารือกับประชาชน และการแสวงหาทางออกทางการเมือง ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรต่อประเด็นเหล่านี้ (3) ประเด็นใดที่ท่านคิดว่าเป็นข้อท้าทายสำคัญต่อสันติภาพในชายแดนใต้ และท่านมีแนวทางในการแก้ปัญหาเพื่อบรรลุไปสู่สันติภาพได้อย่างไร และ (4) ท่านคิดว่ารัฐบาลใหม่หลังจากการเลือกตั้งควรจะมีท่าที/ มาตรการอย่างไรต่อการสร้างสันติภาพในพื้นที่ และการพูดคุยสันติภาพเพื่อให้มีความก้าวหน้าอย่างเป็นรูปธรรม ผลการวิจัยพบว่า

1. ความคิดเห็นต่อกระบวนการพูดคุยสันติสุข/ สันติภาพ

1.1 ประชาชนที่เห็นด้วยกับการพูดคุยสันติสุข/ สันติภาพ ให้เหตุผลว่า “เป็นนิมิตหมายที่ดี” กล่าวคือ เป็นสัญญาณของการเริ่มต้นให้ความสนใจและแสดงถึงความตั้งใจในการแก้ปัญหา ทั้งเป็นการพูดคุยเป็นทางการด้วยการบันทึกข้อตกลงเป็นลายลักษณ์อักษร การพูดคุยถูกมองด้วยสายตาของประชาชนว่า “ดีกว่าไม่มี และดีกว่าไม่ทำ อย่างน้อยมันก็ดีกว่าการหันหลังให้กัน อย่างน้อยทั้งสองฝ่ายก็มีเวทีที่สามารถพูดคุยกัน” เห็นว่า “เป็นสิ่งจำเป็นในการแก้ปัญหาความขัดแย้งที่ทั่วโลกใช้ในจัดการกับความขัดแย้ง” เป็นการเปิดพื้นที่ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมขบคิดแก้ไขปัญหาเพราะ “ตัวกระบวนการพูดคุย เป็นฉากที่ทำให้คนเข้ามามีส่วนร่วม” อย่างไรก็ตาม ในกลุ่มที่เห็นด้วยกับการพูดคุยแต่เห็นว่ากระบวนพูดคุยสันติภาพที่แท้จริงยังไม่เกิดขึ้น ให้เหตุผลว่ายังอยู่ระหว่างการเสนอเงื่อนไขต่างๆ ของฝ่ายที่ขัดแย้ง โดยระบุว่า “ที่ผ่านมาเป็นเพียงการสร้างเงื่อนไขของทั้งสองฝ่าย ยังไม่ใช่การพูดคุยสันติภาพ แบบที่เป็นหลักการและกระบวนการสากล” หรือเหตุผลที่ไม่นับว่าเป็นกระบวนการสันติภาพ เพราะการสื่อสารของรัฐบาลไทย เรียกว่าเป็น “การพูดคุยสันติสุข” รวมทั้งยังขาดการเสนอทิศทางการแก้ปัญหา

ทางการเมืองเชิงโครงสร้างการปกครอง ซึ่งพิจารณาจากการเสนอให้ลดการใช้ความรุนแรง

การให้ความเห็นข้างต้นของประชาชนในส่วนที่ว่าด้วยการนับสถานะของการพูดคุยว่าเป็นเพียง "สันติสุข" ยังไม่ใช่กระบวนการสันติภาพ โดยที่คำถามในการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มของโครงการวิจัยเลือกใช้คำทั้งสอง กล่าวคือ "สันติสุข/ สันติภาพ" เนื่องจากมีการใช้และถูกให้ความหมายจากกลุ่มผู้ใช้ต่างกัน กระบวนการพูดคุยเพื่อสันติสุข (สิทธิ ตระกูลวงศ์, 2562, น. 4-8) เลือกใช้หรือกำหนดเรียกโดยคณะทำงานฝ่ายรัฐตลอดจนเอกสารทางการที่เกี่ยวข้อง ในขณะที่คู่เจรจารวมทั้งกลุ่มประชาชนที่ทำงานในภาคประชาสังคม องค์กรพัฒนาเอกชน รวมถึงงานวิชาการเลือกใช้คำว่ากระบวนการสันติภาพ ด้วยเห็นว่าสันติภาพเป็นคำสากล มีความเกี่ยวเนื่องกับกฎหมายระหว่างประเทศและองค์การระหว่างประเทศ เช่นกฎบัตรสหประชาชาติหรือในหนังสือกฎหมายระหว่างประเทศใช้คำว่าสันติภาพ ในด้านที่เกี่ยวกับการจำกัดการใช้กำลังทหาร ใช้คำว่าการธำรงรักษาสันติภาพและความมั่นคงระหว่างประเทศโดยองค์การสหประชาชาติ เป็นต้น ขณะที่กลุ่มคำว่าด้วยการเจรจาสันติสุข พูดคุยสันติสุข กระบวนการสร้างสันติสุข และอื่นๆ ที่ใกล้เคียงกันกำหนดใช้พร้อมกับการเข้ารับตำแหน่งผู้นำรัฐของพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ในปี 2557 (สำนักข่าวอิศรา, 2557, ออนไลน์)

1.2 กลุ่มประชาชนที่ไม่เห็นด้วยกับกระบวนการพูดคุยสันติสุข/ สันติภาพ

ผู้ให้ข้อมูลแทบทั้งหมดให้การสนับสนุนการพูดคุยสันติสุข/ สันติภาพ ยกเว้นนักการเมืองที่แสดงความเห็นอย่างชัดเจนว่า "ทำไมรัฐบาลของ พล.อ.ประยุทธ์ ต้องใช้คำว่าสันติสุข แต่วงเล็บว่าสันติภาพ ที่เราทำอย่างนี้เพราะเรามีข้อเงื่อนไขอยู่แล้วว่า ข้อยุติในเรื่องของปัญหาบ้านเราเป็นปัญหาภายในประเทศเรา และรัฐบาลมาเลเซียเองก็บอกว่าเป็นปัญหาของประเทศไทยเท่านั้น" โดยผู้ให้ข้อมูลจากกลุ่มนักการเมืองคนเดิมระบุว่า "ปัญหาความรุนแรงในจังหวัดชายแดนใต้เป็นความขัดแย้งภายในประเทศ จึงไม่ควรที่จะยกระดับหรือเปิดช่องให้คนนอกหรืออีกความหมายหนึ่งคือต่างชาติเข้ามาแทรกแซง" จึงไม่เห็นด้วยตั้งแต่การใช้คำว่า "การพูดคุยสันติภาพ" และ เห็นด้วยกับการใช้คำว่า "การพูดคุยสันติสุข"

2. ความเชื่อมั่นต่อกระบวนการพูดคุยสันติภาพในการแก้ปัญหาชายแดนใต้

2.1 สำหรับความสามารถของกระบวนการพูดคุยสันติสุข/ สันติภาพต่อการแก้ไขปัญหาสถานการณ์ความรุนแรงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ประชาชนมีความเชื่อมั่นว่าเป็นหนทางที่จะสามารถนำไปสู่การแก้ปัญหาสถานการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้ ไม่ว่ากลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เป็นประชาชนคนทั่วไป ผู้นำองค์กรด้านการคุ้มครองสิทธิผู้หญิง ผู้ประกอบการเศรษฐกิจสร้างสรรค์ สื่อมวลชน เจ้าหน้าที่และผู้นำองค์กรภาคประชาสังคม ผู้ให้ข้อมูลจากฝ่ายรัฐ และนักการเมือง โดยที่สื่อมวลชนขยายความถึงความมั่นใจในกระบวนการพูดคุยว่าจะนำไปสู่ทางออกของปัญหาที่ทุกฝ่ายยอมรับกันได้ต้องใช้เวลา และต้องใช้ความจริงใจของผู้ดำเนินการหลักทั้งสองฝ่าย รวมทั้งต้องมีความต่อเนื่องในกระบวนการดำเนินการ"เพราะว่าการเกิดขึ้นของกระบวนการ พูดคุย เป็นจุดมุ่งหมายที่ดี ที่จะทำให้

อนาคตข้างหน้าจะได้เห็นว่าไปในทิศทางไหน การเจรจาเป็นวิธีการหาทางออกวิธีหนึ่ง ซึ่งเป็นวิธีที่ละมุนละม่อมจากหลายๆ กรณี ไม่ว่าจะเป็นกรณี มินดาเนา อาเจะห์และอีกหลายๆ ประเทศ”

2.2 ฝ่ายขบวนการแนวร่วมปฏิวัติแห่งชาติมลายูปาตานี หรือ BRN ไม่ค่อยเชื่อมั่นว่ากระบวนการพูดคุยจะสามารถแก้ปัญหาได้ เนื่องจากผู้ให้ข้อมูลกลุ่มนี้สะท้อนว่ายังไม่ค่อยเห็นผลสำเร็จที่เป็นรูปธรรมจากการพูดคุย และยังไม่แน่ใจว่าตัวแทนการพูดคุยมีอำนาจในการตัดสินใจมากน้อยเพียงใด โดยให้ความเห็นถึงตัวแทนของทั้งสองกลุ่มที่อาจยังไม่ใช่ผู้แสดงที่แท้จริง ด้วยการเปรียบเทียบกับการชกมวยว่า “เป็นการชกมวยที่ถูกคู่ ระหว่างองค์กร (ผู้เห็นต่าง) กับตัวแทนฝ่ายรัฐ แต่ไม่ถูกคน เพราะคนที่เป็นตัวแทนของสองกลุ่ม อาจจะไม่ถูกต้องกับประเด็นสารัตถะยังไม่เห็นผลการพูดคุยเป็นรูปธรรม และการพูดคุยก็ถูกบันทึกไว้เท่านั้น สิ่งที่เป็นรูปธรรมนั้นคือ กลไกการพูดคุยที่มีตัวแทนของรัฐไทย ตัวแทน BRN และตัวแทนฝ่ายมาเลเซียที่เป็น facilitator” ขณะที่นักธุรกิจรุ่นเก่าเห็นว่า “หน่วยงานของรัฐบางส่วนไปพูดคุยสันติภาพที่มาเลเซียซึ่งก็มีบางส่วนที่เป็นข้อสงสัยเกี่ยวกับกลุ่มที่หน่วยงานของภาครัฐดังกล่าวไปพูดคุยว่ามีอำนาจจริงหรือไม่ ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายมาเลเซีย ฝ่าย A หรือ ฝ่าย B เพราะว่าการพูดคุยสันติภาพ ต้องพูดคุยกับคนที่มีอำนาจ จึงจะตกลงกันได้ แต่เมื่อผลเป็นอย่างนี้ เราก็อยากทราบว่าที่มานั้นมีอำนาจจริงหรือไม่ กลุ่มที่ไปจะเป็นทหารจาก กอ.รมน. ไม่มีภาคประชาสังคม ภาคประชาชน ภาคการเมือง ตัวแทนของกลุ่มสิทธิมนุษยชน ซึ่งพอเป็นทหาร ทหารกับสันติภาพมันไม่สอดคล้อง กันเป็นขั้วตรงข้ามกัน ดังนั้น สันติภาพต้องมาจากกลุ่มตัวแทนภาคประชาชน ภาคการเมือง กลุ่มสิทธิมนุษยชน และ กอ.รมน. ก็ยังจะใช้การพูดคุยแบบเดิม ซึ่งไม่สามารถแก้ปัญหาได้ เพราะพูดคุยมาหลายครั้ง หลายปีแล้ว และไม่ได้มีผลต่อการเกิดสันติภาพ ความรุนแรงก็ไม่ลดลง”

2.3 กระบวนการพูดคุยเป็นเพียง “ส่วนหนึ่ง” ของการแก้ปัญหา ประชาชนเห็นว่าการพูดคุยสันติภาพเป็น “เครื่องมือหนึ่ง” ในการแก้ปัญหาเท่านั้น “ไม่ได้มีศักยภาพที่จะสามารถแก้ปัญหาได้ทั้งหมด อย่างน้อยทำให้เยาวชนกับผู้ใหญ่ได้มีพื้นที่การพูดคุยกัน แลกเปลี่ยนมุมมองช่วยทำให้สถานการณ์คลี่คลายในเรื่องของการไม่ไว้ใจต่อกันได้” ขณะเดียวกัน ยังต้องอาศัยการทำงานร่วมกับกลไกและกระบวนการอื่นๆ ด้วย

2.4 การพูดคุยสันติภาพถูกมองจากประชาชนว่าขาดข้อมูลที่เพียงพอในการที่จะตัดสินใจ หรือบ่งชี้ว่าจะแก้ปัญหาได้ “เนื่องจากไม่ค่อยเห็นถึงความคืบหน้าอะไรที่มีความสำคัญพอ ที่เราจะเห็นว่ามีความก้าวหน้าอย่างมีความหมาย” รวมทั้งไม่สามารถคาดหวังว่าการพูดคุยจะสามารถแก้ปัญหาต่างๆ ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้ เพราะ “มันกลายเป็นอุตสาหกรรมการพูดคุย”

3. ความคิดเห็นต่อประเด็นการพูดคุย 3 สารัตถะ

ความเคลื่อนไหวล่าสุดของการพูดคุยสันติภาพคือ การลดความรุนแรง การปรึกษาหารือกับประชาชน การแสวงหาทางออกทางการเมือง ต่อมุมมองเหล่านี้ประชาชนมีความเห็นแบ่งออกได้ ดังนี้

3.1 การลดความรุนแรง

เพื่อความเข้าใจต่อการลดความรุนแรงที่ตรงกันผู้ให้ข้อมูลเห็นว่าต้องนิยามความรุนแรงให้ชัดเจน และการ

ลดความรุนแรงต้องไม่อยู่เพียงแค่ความรุนแรงเชิงกายภาพเท่านั้น แต่รวมถึงความรุนแรงในรูปแบบอื่น เช่นการลดความรุนแรงไม่ได้หมายถึงการลดความรุนแรง เช่น ระเบิด การซุ่มยิงของผู้ก่อความไม่สงบฝ่ายเดียว แต่จริงๆ แล้วต้องรวมไปถึงการละเมิดสิทธิมนุษยชน เช่น การปิดล้อมตรวจค้น วิสามัญฆาตกรรมที่การกระทำโดยเจ้าหน้าที่รัฐ รวมทั้งผลกระทบด้านจิตใจ ความระแวงในการใช้ชีวิตประจำวัน

3.2 การปรึกษาหารือกับประชาชน

จากการศึกษาความคิดเห็นต่อประเด็นสารัตถะการปรึกษาหารือกับประชาชน พบว่าผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เห็นด้วยในประเด็นการปรึกษาหารือกับประชาชน เพราะเป็นแนวทางที่ดีในการรับฟังเสียงของประชาชน แต่ยังคงมีข้อสงสัยในกระบวนการหรือรูปแบบของการปรึกษาหารือ ว่าควรเป็นไปในกระบวนการใด ความเห็นหลักร่วมกันประการสำคัญคือ ควรมีการรวมเสียงของทุกฝ่าย ไม่ว่าจากคนชายขอบ คนพิการ แม่หม้าย เด็กกำพร้า เพราะเขาเหล่านั้นมีสิทธิที่จะส่งเสียงได้โดยปกติและปลอดภัย ทั้งต้องคำนึงถึงความหลากหลายดังข้อเสนอว่า “ต้องเป็นพื้นที่ที่เปิดให้กับอัตลักษณ์ที่หลากหลายด้วย” ทั้งสองฝ่ายต้องมีส่วนร่วมในการพูดคุยกับประชาชน “ที่ผ่านมายังไม่มีตัวแทนฝ่ายขบวนการ BRN มาปรึกษาหารือกับประชาชนในพื้นที่ ในฐานะที่มีการนิยามว่าประชาชนเป็นของเขา เข้าใจว่าอาจจะไม่กล้า อันเนื่องจากยังไม่มีกฎหมาย หรือ พ.ร.บ.รับรองความปลอดภัย”

สำหรับกลไกในการพูดคุย ผู้ให้ความเห็นเสนอว่าต้องใช้กลไกหลายระดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “กลไกที่มีอยู่ในพื้นที่” เพราะเป็น “กลไกที่มาจากประชาชนหลายส่วนทั้งกลไกของภาคประชาสังคม กลไกท้องที่ ท้องถิ่น นายกกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อบต. หรือเทศบาล และกลไกเอกชนที่อยู่ในพื้นที่ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญของการให้ประชาชนที่พร้อมมีสิทธิ์มีเสียงในสิ่งที่เขาต้องการในกระบวนการพูดคุยสันติภาพ” เช่นการจัดเวทีพูดคุยในหมู่บ้านเพื่อเอื้อให้เกิดการแสดงความคิดเห็น และต้องสร้างบรรยากาศที่ปลอดภัย ผู้เข้าร่วมรู้สึก ไว้วางใจ และเป็นอิสระมากเพียงพอที่จะแสดงความคิดเห็นที่แตกต่างหลากหลาย และความต้องการที่แท้จริงได้ และการมีแพลตฟอร์มออนไลน์ในการรับฟัง ความเห็นโดยให้รับรองช่องทางอย่างเป็นทางการ เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่คณะพูดคุย รวมทั้งคนรุ่นใหม่และประชาชนในกลุ่มที่เข้าถึงแพลตฟอร์ม และขอเสนอให้มีคณะทำงานที่ประกอบด้วยผู้แทนจากฝ่ายรัฐไทย ฝ่าย BRN ฝ่ายประชาสัมพันธ์ และฝ่ายวิชาการ เข้ามาเป็นกลไกร่วม เพื่อออกแบบกระบวนการศึกษาหารือรวมถึงกำหนดประเด็นต่างๆ ที่จะนำไปสู่การรับฟังเสียงประชาชน แม้ว่าผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่จะเห็นด้วยกับการปรึกษาหารือกับประชาชน ทว่าก็ยังมีข้อสังเกตเกี่ยวกับความไม่มั่นใจในกระบวนการปรึกษาหารือ รูปแบบการรับฟังยังไม่มีประสิทธิภาพ เพราะติดรูปแบบตามระบบราชการ

3.3 ความคิดเห็นต่อประเด็นการแสวงหาทางออกทางการเมือง

การแสวงหาทางออกทางการเมืองมีความสำคัญและถือเป็นกระบวนการที่รองรับการแก้ปัญหาและการสร้างสันติภาพแบบยั่งยืน ผู้ให้ข้อมูลเห็นตรงกันว่า ต้องการให้การเมืองนำการทหาร เน้นหลักของการเคารพสิทธิมนุษยชน วัฒนธรรมของสังคม และเป็นแนวทางสันติวิธี

สำหรับการกระจายอำนาจ คือหัวใจของการแสวงหาทางออกทางการเมืองขึ้นอยู่กับการใช้อำนาจในทางการเมืองในการจัดสรรอำนาจ หรือรูปแบบการปกครองที่คนในพื้นที่ต้องการ อย่างไรก็ดี มีข้อกังวลอยู่บ้างว่าไม่ว่าจะเป็นการกระจายอำนาจแบบปกติกับการมีเขตปกครองพิเศษ สิ่งที่ผู้ประกอบการและนักธุรกิจในท้องถิ่นกังวลคือ “ความไม่มีประสิทธิภาพของเจ้าหน้าที่รัฐที่ยังไม่สามารถเข้าใจคนในพื้นที่ได้อย่างแท้จริง” และ“ผู้คนในพื้นที่ยังไม่มีความพร้อมในการแสดงศักยภาพที่จะปกครองตนเอง ข้อเสนอที่ควรต้องเตรียมการคือ ควรมีการทำความเข้าใจตั้งแต่รัฐธรรมนูญ และกลไกการปกครองท้องถิ่น”

ข้อกังวลอีกประการคือ “การรักษาอำนาจในสังคมพหุวัฒนธรรม” ในมุมมองของผู้ติดตามและวิเคราะห์กระบวนการสันติภาพเห็นว่าการวิเคราะห์ต้องทำผ่านการคิดอย่างละเอียดรอบคอบ เช่น อัตราส่วนระหว่างผู้คนต่างความเชื่อ ศาสนา วัฒนธรรม และต้องคำนึงถึงข้อกังวลอื่นที่อาจตามมา เช่น การแสวงหาผลประโยชน์จากนักการเมือง หากมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการปกครอง ความเห็นต่อเรื่องการแสวงหาทางออกทางการเมืองนี้ ผู้ให้ข้อมูลกลุ่มสตรี กลุ่มเยาวชน และผู้นำศาสนาเห็นตรงกันว่าต้องใช้กลไกรัฐสภาเป็นพื้นที่ปลอดภัยในการแสวงหาทางออกในการพูดคุยปัญหาความขัดแย้งระหว่างคู่ขัดแย้งและออกกฎหมายที่เกี่ยวข้อง เพราะปัญหาชายแดนภาคใต้มีผลกระทบต่อประชาชนนอกพื้นที่ด้วย ผู้ที่ทำงานส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อกระบวนการสันติภาพชายแดนใต้เห็นว่าสภาและบุคคลในงานกำหนดนโยบายต้องหาทางออกทางการเมือง โดยเห็นว่าในอนาคต “หากเป็นไปได้อาจเปิดให้ขบวนการอย่าง BRN เข้ามามีส่วนร่วมในทางการเมือง เช่น การตั้งพรรคการเมือง”

4. ความท้าทายต่อกระบวนการพูดคุยสันติภาพ

จากการวิจัยพบว่า ข้อท้าทายต่อกระบวนการสันติภาพในทัศนะของประชาชนมีหลากรูปแบบ ได้แก่ ความคลางแคลงใจ ไม่เห็นถึงความจริงใจระหว่างคู่ขัดแย้ง เนื่องด้วยเป้าหมายของการพูดคุยที่ไม่ตรงกัน การไม่เข้าใจปัญหาและความไม่ต่อเนื่อง รวมทั้งปัญหาความชอบธรรมในการเป็นตัวแทนที่มีอำนาจตัดสินใจที่แท้จริง ทำให้การพูดคุยส่งผลต่อการขาดประสิทธิภาพในโต๊ะเจรจา รวมทั้งการให้คนนอกพื้นที่ความขัดแย้งที่ไม่เข้าใจปัญหาในพื้นที่เป็นผู้มีอำนาจตัดสินใจทำให้การแก้ไขปัญหายากจะประสบความสำเร็จ

ความท้าทายต่อการพูดคุยสันติภาพยังมีประเด็นการขาดการมีส่วนร่วมจากคนหลากหลายกลุ่มและปัญหาเชิงโครงสร้างทางสังคม เช่น ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและความยากจนที่ยังเป็นข้อท้าทายพื้นฐานที่สำคัญมาก นอกจากนี้ ยังมีประเด็นการจัดสรรงบประมาณที่กระจุกตัวอยู่ที่งานฝ่ายความมั่นคงมากกว่า กระจายไปให้เกิดประโยชน์ต่อการแก้ปัญหาความยากจนในพื้นที่ รวมถึงปัญหาเรื่องการตรวจสอบการใช้จ่ายงบประมาณ ส่งผลให้มีการคอร์รัปชันทางงบประมาณในพื้นที่ความขัดแย้ง ผู้ให้ข้อมูลต่างเห็นว่าโครงสร้างอำนาจรัฐแข็งตัวและยังคงถูกผูกขาดอยู่กับฝ่ายทหารและหน่วยงานความมั่นคงในพื้นที่เป็นหลัก การที่โครงสร้างรัฐไม่เปิดให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างอิสระ ส่งผลต่อปัญหาทางความสัมพันธ์ระหว่างคนในพื้นที่ความขัดแย้งที่มีภูมิหลังทางศาสนาและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน เช่น หน่วยงานความมั่นคงตั้งฐาน

ปฏิบัติการทางการทหารในวัดและชุมชนชาวพุทธ ในแง่ข้อท้าทายเรื่องการตื่นตัวของประชาชนในพื้นที่พบว่ายังจำกัด คนส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับรายได้และการมีงานทำที่ดีและมั่นคง ขณะที่การสร้างความรู้ความเข้าใจผ่านการสื่อสารเรื่องกระบวนการสันติภาพยังคงเป็นจุดอ่อนที่ต้องเร่งพัฒนา นอกจากนี้ ปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนในพื้นที่ยังคงเป็นประเด็นปัญหาท้าทายที่เกิดขึ้นบ่อยครั้งแต่มักไม่ค่อยมีการพูดถึง รวมทั้งการใช้กฎหมายพิเศษ อาทิ กฎอัยการศึก รวมทั้งการไม่มีพื้นที่พูดคุยอย่างจริงจังเรื่องรูปแบบการปกครอง การกระจายอำนาจ และการทำให้ข้อเสนอต่างๆ ที่มาจากประชาชนให้เกิดเป็นรูปธรรม

5. ความคาดหวังต่อรัฐบาลใหม่ในการหนุนเสริมกระบวนการสันติภาพ

ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีความหวังต่อรัฐบาลชุดใหม่ที่กำลังจัดตั้งโดยพรรคก้าวไกล เนื่องจากเป็นพรรคที่มีคะแนนเสียงนำและสูงสุดในช่วงของการเก็บข้อมูลภาคสนาม ปี 2566 ประชาชนเห็นว่าการแก้ปัญหาชายแดนภาคใต้ต้องดำเนินการด้วยวิถีประชาธิปไตย ฝ่ายทหารที่ไม่มีรูปแบบหรือวิธีคิดเหล่านี้ในการจัดการปัญหา คิดว่าคงจะแก้ปัญหาไม่ได้ นักการเมืองท้องถิ่นเห็นว่า “จะแก้ไขโดยสร้างความสงบแบบเดิมๆ ไม่ได้” ผู้ให้ข้อมูลจากภาคประชาสังคมสะท้อนว่า “ที่สำคัญต้องเป็นรัฐบาลพลเรือน” ขณะที่ตัวแทนจากกลุ่มทำงานด้านผู้หญิงเห็นว่าความหวังของประชาชนมีมากขึ้น จึงต้องมีคณะทำงานที่มีความรู้ความสามารถ มีความมุ่งมั่นในทางการเมืองและสร้างความเปลี่ยนแปลง เป็นตัวแทนที่มีความหวัง เน้นย้ำให้ผู้หญิงเข้าไปมีบทบาท มีส่วนร่วมในกระบวนการนี้เพื่อสะท้อนมุมมองของกลุ่มผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบในการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นรูปธรรม

ข้อสังเกตช่วงเปลี่ยนผ่านที่โครงการใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพเพิ่มเติมจากงานวิจัยเชิงสำรวจ ผลการวิจัยเชิงคุณภาพทั้งสองครั้ง ได้แก่ ปี 2565 และ 2566 ในแง่ของบริบททางสังคมการเมืองมีผลต่อการแสดงความคิดเห็นของประชาชน สืบเนื่องจากระยะเวลาการศึกษาภาคสนามของ Peace Survey ครั้งที่ 5 กับครั้งที่ 6 เป็นช่วงการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา นอกจากนี้ยังมีสถานการณ์ความขัดแย้งที่มีความซับซ้อน โดยเฉพาะในปี 2562 ขบวนการเคลื่อนไหวต่อต้านรัฐบาลของคนรุ่นใหม่ก่อตัวและทวีความเข้มข้นจนเกิดกระแสของการเรียกร้องให้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญ และการเรียกร้องให้มีการบริหารจัดการสถานการณ์แพร่ระบาดของไวรัส ผู้ให้ข้อมูลในครั้งที่ 6 มองว่ามีความท้าทายต่อการมองสถานการณ์ทางการเมือง เช่น ความเห็นต่อการชุมนุมของคณะราษฎรที่มีทั้งเห็นด้วยและไม่เห็นด้วยในสัดส่วนที่ก้ำกึ่ง นอกจากนี้ ผู้ให้ข้อมูลยังต้องการให้มีรัฐบาลพลเรือนเพื่อเกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนที่สามารถเปิดทางในการแก้ไขปัญหาความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ผ่านสถาบันทางการเมือง เช่น การแก้รัฐธรรมนูญ

อย่างไรก็ตาม ประเด็นที่ยังไม่สามารถกล่าวถึงหรือเป็นเรื่องยากที่จะกล่าวถึง คือ การปฏิรูปสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นประเด็นจากการชุมนุมทางการเมือง ขณะที่การสำรวจในครั้งที่ 7 เป็นห้วงเวลาที่ประเทศไทยกำลังอยู่ในช่วงเวลาของการเลือกตั้งปี 2566 คำถามที่เพิ่มเข้ามาในบริบทนี้คือ “ท่านคิดว่ารัฐบาลใหม่หลังจากการเลือกตั้งควรจะมีท่าที/มาตรการอย่างไรต่อการสร้างสันติภาพในพื้นที่และการพูดคุยเพื่อให้มีความก้าวหน้าอย่างเป็นรูปธรรม” ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ให้คำตอบว่า มีความหวังต่อการแก้ไขปัญหาจังหวัด

ชายแดนใต้ในรัฐบาลใหม่ที่เป็นรัฐบาลพลเรือน อย่างไรก็ตามประชาชนก็ยังคงมีข้อกังวลต่อกลไก โครงสร้างอำนาจทางการเมืองแบบเดิมที่ใช้ "การทหารนำการเมือง" อาจยังเป็นอุปสรรคทำให้กระบวนการสันติภาพและไม่สามารถปรับเปลี่ยนได้ อีกประเด็นสำคัญของบริบททางสังคมการเมืองมีผลต่อการแสดงความคิดเห็นของประชาชนใน Peace Survey ปี 2565 และ 2566 คือเสียงของคนชายขอบและกลุ่มเปราะบางทางสังคมต้องได้รับการนับรวมเข้า (inclusive) ในกระบวนการปรึกษาหารือสาธารณะอย่างเท่าเทียมกับกลุ่มอื่นๆ และที่สำคัญต้องเป็นการกระทำบนฐานเสรีภาพ ในการแสดงความคิดเห็นที่อิสระและปลอดภัย ซึ่งก่อนหน้านี้กลุ่มเปราะบางแทบไม่ถูกกล่าวถึงและน้อยมากที่จะได้ยินเสียงความต้องการของประชาชนกลุ่มนี้ การนับรวมเข้ามาในการวิจัยครั้งนี้ทำให้ข้อเสนอหลายประการมีความครอบคลุมและชัดเจนตอบรับต่อความต้องการของประชาชนทุกกลุ่มมากขึ้น

อภิปรายและสรุปผล

ข้อมูลจากการอธิบายและให้ความหมายต่อการมีส่วนร่วมเพื่อเสนอมุมมองเชิงวิพากษ์ในการสร้างสันติภาพเห็นว่าความคิดของมนุษย์หรือผู้คนแต่ละภาคส่วนมีความสำคัญ เป็นข้อเท็จจริง มีพลวัตทางสังคม โดยตัวแสดงต่างตำแหน่งแห่งที่เหล่านี้สะท้อนความเห็นที่สัมพันธ์กันอาจเกิดความเห็นที่คัดค้าน ขัดแย้ง ต่อต้านจากผู้มีอำนาจดังเช่นข้อเสนอในส่วนของภาคประชาสังคม แต่กระนั้นความเห็นที่ได้มาจากวิธีการศึกษาที่เปิดให้เกิดการถ่ายทอดความคิดของแต่ละคนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงอย่างมีจุดหมายและปลดปล่อยให้ความคิดใหม่ได้ไหลเวียนถูกนำเสนอดังเช่นแนวคิดการมีส่วนร่วมของผู้หญิงในพื้นที่อำนาจชายนำ

การวิจัยเชิงคุณภาพด้วยฐานคิดสันติภาพเชิงวิพากษ์ให้ความสำคัญกับการแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยการไม่ใช้ความรุนแรงตอบโต้ และตระหนักต่อความจริงที่ว่าการเข้าใจสังคมอย่างรอบด้านจำเป็นต้องวิเคราะห์ด้วยระดับลึกของมิติอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เนื่องจากทฤษฎีเชิงวิพากษ์เห็นความสำคัญขององค์รวมทางความคิดจากภาคส่วนต่างๆ ในสังคมซึ่งยืนยันถึงความเชื่อมโยงกับสภาพสังคม นอกจากนี้ทฤษฎีเชิงวิพากษ์ปฏิเสธกระบวนการค้นหาความจริงทางสังคมโดยวิธีการแบบนับค่าตัวเลข แต่ให้ความสำคัญกับความหมายในภาษา การแสดงความเห็นของผู้ที่อยู่ในสถานะของการถูกกดขี่หรือเผชิญกับความยากลำบากจากความขัดแย้ง และวิเคราะห์อุดมการณ์ความคิดทางสังคมของแต่ละภาคส่วนเพื่อเน้นการสร้างความรู้ความเข้าใจด้วยการกระทำการเปลี่ยนแปลง รวมทั้งให้ความสำคัญกับผู้ที่อยู่ภายใต้ภาวะการที่เสียงมักไม่ได้รับฟัง ซึ่งในการศึกษานี้ให้ความสำคัญกับกลุ่มคนดังกล่าวนับเป็นการค้นหาความรู้แบบวิภาษวิธีในการพูดคุยสันติภาพจากฐานการส่งเสริมศักยภาพในการแสวงหาทางออกของปัญหาความรุนแรง

ขณะเดียวกัน กระบวนการรับฟังเหตุผลอย่างต่อเนื่องซึ่งเป็นการเปิดพื้นที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางสอดซึ่งรับกับวิธีวิทยาในงานวิจัยเชิงคุณภาพ เรื่องการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนต่อกระบวนการสันติภาพชายแดนใต้ ครั้งที่ 7 ที่มุ่งหาคำตอบเป็นคำอธิบายเชิงพรรณนาวิเคราะห์มิติความลึกของความคิดเห็นประชาชน ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการสร้างสันติภาพ

ชายแดนใต้ รวมทั้งเพื่อขยายให้เห็นคำอธิบายนอกเหนือไปจากความคิดเห็นที่ประมวลผลเชิงสถิติจากการสำรวจความคิดเห็นด้วยวิธีวิทยาในทางสถิติ โดยอาศัยกรอบคำถามหลักที่เชิญชวนประชาชนแสดงความคิดเห็นต่อกระบวนการแก้ปัญหาสถานการณ์ความไม่สงบจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ดำเนินมา 20 ปี และมีกลไกการพูดคุยสันติภาพเป็นกลไกหลักซึ่งเริ่มต้นมาตั้งแต่ปี 2556 จนถึงปัจจุบัน

ข้อมูลจากหลายกลุ่มในโครงการมั่นใจว่าสันติภาพสามารถสร้างได้ด้วยการใช้กระบวนการพูดคุยมากกว่าการใช้ความรุนแรง นักวิเคราะห์ที่ติดตามการสร้างสันติภาพและกระบวนการพูดคุยสันติภาพมาโดยตลอดมองถึงความท้าทายภายในจากรัฐไทยในระดับนโยบายที่ยังไม่มีความเป็นเอกภาพในความเห็น ส่งผลให้กระบวนการพูดคุยในฐานะกลไกหลักในการแก้ไขปัญหาถูกตั้งคำถามเรื่องความจริงจังและจริงใจในเมื่อฝ่ายรัฐไทยมีอำนาจและทรัพยากร หากคู่เจรจาไม่เชื่อมั่นและสร้างความเชื่อมั่นในการใช้กระบวนการพูดคุยสันติภาพ การจะคาดหวังให้ประชาชนในพื้นที่มีความเชื่อมั่นต่อรัฐบาลจึงมีความเป็นไปได้ยาก

ในบริบทที่คณะพูดคุยสันติภาพทั้งฝ่ายรัฐบาลไทยขบวนการ BRN เห็นพ้องกันในเงื่อนไขหลัก 3 ข้อ คือ การลดความรุนแรง การแสวงหาทางออกทางการเมือง และการปรึกษาหารือกับประชาชน ล้วนแล้วแต่เป็นประเด็นสำคัญที่ควรแก่การนำมาศึกษาวิจัยเชิงลึกในแง่ของการสร้างความไว้วางใจ กระบวนการทางการเมืองกับการมีส่วนร่วมในงานสันติภาพของฝ่ายประชาชนจากภาคส่วนต่างๆ ซึ่งสันติภาพเชิงวิพากษ์สนใจการให้เหตุผลท่ามกลางบรรยากาศแห่งการเลือกตั้งในวิถีประชาธิปไตย ซึ่งเป็นตัวแปรสำคัญเชิงบริบทอันส่งผลในการแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระเสรีมากขึ้น ด้วยความหวังที่จะเห็นการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในทุกมิติ รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงในสถานการณ์ปัญหาชายแดนใต้ด้วย

เหตุนี้ วิธีวิจัยเชิงคุณภาพอำนวยให้เห็นความหมายของสันติภาพในสายตาของประชาชนกลุ่มต่างๆ รายละเอียดของคำอธิบายในมิติที่เกี่ยวข้องกับตัวตน จุดยืนในการมองและสร้างการมีส่วนร่วมเพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง โดยเฉพาะข้อค้นพบใน 3 สารัตถะที่เป็นประเด็นใหม่ล่าสุด กรณีแรกที่เกี่ยวกับการลดความรุนแรงประชาชนไม่เพียงต้องการยุติความรุนแรงเชิงกายภาพ แต่เห็นว่าความรุนแรงเชิงโครงสร้างที่ปรากฏผ่านรูปลักษณ์ของการบังคับใช้กฎหมายที่ไม่เป็นธรรม การละเมิดสิทธิมนุษยชนในหลากรูปแบบ รวมถึงระบบเศรษฐกิจของพื้นที่ที่ถูกทำลายจากสถานการณ์ความรุนแรงในสองทศวรรษ ส่งผลให้ช่องว่างความเหลื่อมล้ำถ่างกว้าง และมองเห็นความรุนแรงแบบมุ่งเป้าชัดเจนขึ้นในรูปของการวิสามัญฆาตกรรมโดยรัฐ ยิ่งกว่านั้น งานวิจัยยังพบอีกว่าประชาชนไม่ต้องการเพียงแค่การลดความรุนแรงเท่านั้น แต่เสนอว่าจำเป็นต้องหยุดความรุนแรง ทุกรูปแบบ และต้องไม่มีความรุนแรงเลย ดังนั้นข้อเรียกร้องของประชาชนจึงขยับไปไกลกว่าการลดความรุนแรง ในระหว่างการพูดคุยสันติภาพจึงเป็นความคิดเห็นที่สำคัญยิ่งที่ผู้เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหารับฟังและนำไปปฏิบัติให้เกิดผล เหตุนี้ การเปลี่ยนผ่านความขัดแย้งรุนแรงด้วยกระบวนการสันติภาพเป็นความพยายามแปลงเปลี่ยนไปที่รากเหง้าของความขัดแย้ง ดังนั้นจึงจำเป็นต้องใช้เวลา ทรัพยากร และยุทธศาสตร์ที่หลากหลาย

สำหรับการแสวงหาทางออกทางการเมือง งานวิจัยพบว่าผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เห็นว่ามีความสำคัญและจำเป็นต้องเปิดพื้นที่อย่างกว้าง ให้เสรีภาพและมีความปลอดภัย เพื่อให้มีการใช้แนวทางทางการเมืองเป็นช่องทางในการหาทางออกให้กับปัญหาสถานการณ์ชายแดนใต้ โดยเฉพาะพื้นที่ทางการเมืองในสภา ขณะที่ประเด็นการปรึกษาหารือสาธารณะพบว่ามีความตื่นตัวของประชาชนทุกกลุ่ม มีการนำเสนอทั้งรูปแบบและวิธีการที่สามารถนำไปใช้ปฏิบัติการจริงได้ในการปรึกษาหารือสาธารณะ โดยมีเงื่อนไขให้ประชาชนทุกกลุ่มรวมถึงกลุ่มเปราะบางที่เป็นชายขอบของสังคมได้รับการนับรวมเข้ามาในกระบวนการปรึกษาหารือสาธารณะ อย่างเท่าเทียมกับกลุ่มอื่นๆ และที่สำคัญต้องเป็นการกระทำบนฐานเสรีภาพ ในการแสดงความคิดเห็นที่อิสระและปลอดภัย

สิ่งสำคัญที่สอดรับกับมิติของสันติภาพเชิงวิพากษ์คือการมีส่วนร่วมในการพยายามทำความเข้าใจตำแหน่งและจุดยืนของการศึกษาที่สามารถหนุนเสริมความเปลี่ยนแปลงในสังคม การวิจัยด้านสันติภาพต้องเผชิญกับสภาวะคนอื่น ความเห็นอื่นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เป็นการแลกเปลี่ยนมีความหลากหลาย ดังนั้น การวิจัยสันติภาพเชิงวิพากษ์ควรได้รับการทำความเข้าใจในลักษณะที่หลุดพ้นจากความรุนแรงที่ไม่พึงประสงค์ และนำไปสู่สันติภาพ แนวทางปฏิบัติของการวิจัยเป็นการปลดปล่อยและปลอดจากอำนาจหรือความคิดครอบงำ อยู่บนพื้นฐานของความเปิดกว้าง สอดคล้องกับระเบียบวิธีวิพากษ์ พหุนิยมและวาทกรรมทางศีลธรรม ด้วยเหตุนี้จึงมีสัมพันธภาพการให้ความเห็นที่เป็นเหตุเป็นผลจากผู้คนในชุมชนการวิจัย เช่น ช่วงก่อนการเลือกตั้งและระหว่างการเลือกตั้งจนถึงช่วงทราบผลการเลือกตั้งที่ประชาชนมีความหวังกับรัฐบาลใหม่ที่น่าจะมาจากฝ่ายประชาธิปไตย สามารถผลักดันกระบวนการพูดคุยให้ก้าวหน้ามาก และมีข้อเสนอสำคัญให้มีหัวหน้าคณะพูดคุยสันติภาพที่เป็นพลเรือน อย่างไรก็ตาม ในขณะที่เครือข่ายวิชาการฯ นำเสนอรายงานการวิจัยฉบับนี้ต่อสาธารณะ รัฐบาลที่ก้าวขึ้นสู่อำนาจไม่ได้มาจากพรรคและฝ่ายที่ได้รับความไว้วางใจจากการเลือกตั้งในคะแนนสูงสุด ดังนั้น ข้อเสนอทางวิชาการที่เป็นไปได้คือ การศึกษาเพื่อทำความเข้าใจความคิดเห็นประชาชนเกี่ยวกับความเชื่อมั่นและความหวังต่อกระบวนการสันติภาพที่มีต่อรัฐบาลปัจจุบัน (พ.ศ.2567) นำโดยพรรคที่ไม่กำหนดแผนและไม่มีนโยบายการแก้ปัญหาความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งไม่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนที่ได้จากการรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ พบว่าประชาชนต้องการให้บรรจุการแก้ไขปัญหาชายแดนใต้เป็นวาระแห่งชาติ และต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง จึงเป็นการสะท้อนว่านักวิจัยด้านสันติภาพเชิงวิพากษ์มีภารกิจในการแสวงหาความรู้ในช่วงเวลาที่การวิจัยทางสังคมศาสตร์ในรูปแบบของการอธิบายจากความคิด ความรู้สึก การมีตัวตนถูกลดทอน

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

เครือข่ายวิชาการ Peace Survey. (2559). *ผลการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนต่อกระบวนการสันติภาพจังหวัดชายแดนภาคใต้ ครั้งที่ 1 กุมภาพันธ์-มีนาคม 2559*. กรุงเทพฯ: สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า.

เครือข่ายวิชาการ Peace Survey. (2563). *ผลการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนต่อกระบวนการสันติภาพจังหวัดชายแดนภาคใต้ ครั้งที่ 5 กันยายน–ตุลาคม 2562*. กรุงเทพฯ: สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า.

เครือข่ายวิชาการ Peace Survey. (2564). *เอกสารเผยแพร่การแถลงผลการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนต่อกระบวนการสันติภาพจังหวัดชายแดนภาคใต้ ครั้งที่ 6*. สืบค้นจาก https://cscd.psu.ac.th/th/node/342

ฆายนีย์ ช. บุญพันธ์. (2562,). การมีส่วนร่วมของกลุ่มต่างๆ เพื่อสร้างสันติภาพอย่างยั่งยืนในชายแดนใต้. *วารสารสถาบันพระปกเกล้า*, 17(1), 100-117.

จันจิรา สมบัติพูนสิริ. (2558). *เหตุใดต่อต้านด้วยสันติวิธีจึงได้ผล: ตรรกะเชิงยุทธศาสตร์ของความขัดแย้งแบบไม่ใช้ความรุนแรง*. กรุงเทพฯ: คบไฟ.

ฉัตรชัย ศรีเมืองกาญจนา. (2567). แผนปฏิบัติการร่วมเพื่อสร้างสันติสุขแบบองค์รวม (JCPP). ใน *ร้อยเรื่องเมืองไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. สืบค้นจาก https://dl.parliament.go.th/backoffice/viewer2300/web/viewer.php

ไทยพีบีเอส. (2566). *เริ่มแล้ว! เวทีพูดคุยสันติสุขแบบเต็มคณะ.* สืบค้นจาก https://www.thaipbs.or.th/news/content/324798

พัทธ์ธีรา นาคอุไรรัตน์. (2556). *“คนกลุ่มน้อยนิด” กับ “ชีวิตแห่งการต่อรอง” ในบริบทความรุนแรงถึงตาย: กรณีศึกษาชาวคาทอลิกในปัตตานี.* (ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, วิทยาลัยสหวิทยาการ, สาขาวิชาสหวิทยาการ. กรุงเทพฯ.

สำนักข่าวอิศรา. (2557). *ทำไมต้องเปลี่ยนจาก “พูดคุยสันติภาพ” เป็น “พูดคุยเพื่อสันติสุข”.* สืบค้นจาก https://www.isranews.org/content-page/item/31925-talk_31925.html

สิทธิ ตระกูลวงศ์. (2562). *กระบวนการพูดคุยเพื่อสันติสุข จชต. : ความท้าทายของการต่อสู้ทางความคิดตามแนวทางสันติวิธีในทัศนะของผู้ปฏิบัติงานจริง (ห้วงปี 2558 - 2561).* กรุงเทพฯ: เมจิก แอนด์ พิคเซลเวิคส์ สตูดิโอ

ภาษาอังกฤษ

Ballamingie, Patricia. (2009). Democratizing Public Consultation Processes: Some Critical Insights. *Journal of Public Deliberation*, 5(1). Retrieved from https://www.publicdeliberation.net/jpd/vol5/iss1/art11?utm_source=www.publicdeliberation.net%2Fjpd%2Fvol5%2Fiss1%2Fart11&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages

Berry, Laura H., Koski, Jessica., Verkuijl ,Cleo., Strambo, Claudia & Piggot, Georgia. (2019). *Making Space: How Public Participation Shapes Environmental decision-making.* Retrieved from http://www.jstor.com/stable/resrep22993

Boonpunth, Kayanee. Chor. & Rolls, G. Mark. (2017). Peace Survey–Lessons Learned from Northern Ireland to Southern Thailand. *ASR: CMU Journal of Social Sciences and Humanities*, *4*(2), 133-153.

Buetow, Stephen. (2003). The Ethics of Public Consultation in Health Care: An Orthodox Jewish Perspective. *Health Care Analysis*, *11*(2), 151-160.

Choldin, H. M. (1986). Statistics and Politics: The “Hispanic Issue” in the 1980 Census. *Demography,* 23(3), 403-418.

Darby, John & Ginty, R. M. (2008). Introduction: What Peace? What Process? In John Darby. & Roger Mac Ginty (Eds.), *Contemporary Peacemaking* (pp. 1-8). London: Palgrave Macmillan. Retrieved from doi: 10.1057/9780230584556_1

Fishkin, James S. (2009). *When People Speak Deliberative Democracy and Public Consultation*. Oxford: Oxford University Press.

Galtung, J. & Jacobsen, Carl G. (2000). *Searching for Peace: The Road to TRANSCEND*. London: Pluto Press.

Health Funding Authority. (2000). *Consultation Obligations and Guidelines*. Christchurch: Health Funding.

Herbolzheimer, Kristian. (2015). Multiple Paths to Peace: Public Participation for Transformative and Sustainable Peace Processes*. Kultur,* 2(3), 139-156.

Horkheimer, Max. (1989). Traditional and Critical Theory. In Max Horkheimer, *Critical Theory: Selected Essays* (pp.188-243). New York: Continuum.

Innovation for Poverty Action. (2021). *Measuring Knowledge and Understanding of the Peace Process in Myanmar.* Retrieved from https://poverty-action.org/measuring-knowledge-and-understanding-peace-process-myanmar

Litva, Andrea et al. (2002). The Public is Too Subjective: Public Involvement at Different Levels of Health-care Decision Making. *Social Science and Medicine*, 54(1), 1825–1837.

Ozerdam, Alpaslan & Ginty, Mac Roger. (2019). *Comparing Peace Process*. London: Routledge.

Patomäki, Heikki. (2001). The Challenge of Critical Theories: Peace Research at the Start of the New Century. *Journal of Peace Research*, *38*(6), 723-737.

Paffenholz, Thania. (2014). *Broadening Participation in Peace Processes: Dilemmas & Options for Mediators*. Retrieved from https://hdcentre.org/wp-content/uploads/2021/03/MPS4-Broadening-participation-in-peace-processes-July-2014-1.pdf

Public Health Commission. (1994). *Consultation Guidelines*. Wellington: Public Health Commission.